

Державна служба статистики України

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Державної служби
статистики України
від 23.12.2011 № 392

Зі змінами, внесеними
наказом Державної служби
статистики України
від 19.02.2019 № 82

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ
З ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАТИСТИЧНОГО
СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЩОДО ВИТРАТ НА ОХОРОНУ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА
ЕКОЛОГІЧНИХ ПЛАТЕЖІВ**

Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища визначають порядок організації та методологію проведення державного статистичного спостереження з цього питання.

* * *

Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища підготували працівники відділу статистики природних ресурсів та навколишнього середовища департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища:

Гусева Н.Ю. – начальник відділу;

Мартинюк О.А. – головний спеціаліст-економіст.

Відповідальний за випуск – директор департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища Прокопенко О.М.

Методологічні положення схвалені Комісією з питань удосконалення методології та звітної документації Державного комітету статистики України (протокол від 22.12 2011р. № 18).

Зміст

	Стор.
Передмова	4
I. Загальні положення	5
II. Визначення термінів	6
III. Методологічні та практичні аспекти організації та проведення державного статистичного спостереження.....	8
3.1. Мета й основні характеристики державного статистичного спостереження.....	8
3.2. Інструментарій, програма, процедури організації та проведення, розробки та поширення результатів державного статистичного спостереження.....	9
3.2.1. Інструментарій і програма державного статистичного спостереження.....	9
3.2.2. Процедури проведення та розробки державного статистичного спостереження, поширення його результатів.....	10
IV. Формування та актуалізація сукупності одиниць і переліку респондентів державного статистичного спостереження.....	13
1. Формування сукупності одиниць і переліку респондентів державного статистичного спостереження.....	13
2. Актуалізація сукупності одиниць і переліку респондентів державного статистичного спостереження.....	14
Список використаних джерел	15

ПЕРЕДМОВА

Метою розроблення Методологічних положень з організації державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища (далі – Методологічні положення) є визначення порядку організації та методології проведення, розробки і поширення його результатів. Також вони вміщують порядок і принципи формування сукупності одиниць державного статистичного спостереження, які здійснюють природоохоронні заходи, мають витрати, спрямовані на охорону довкілля, надають екологічні послуги й охоплюються державним статистичним спостереженням з цього питання.

Методологічні положення складаються з передмови, чотирьох розділів, додатка та переліку використаної літератури. Вони містять опис термінів і основних характеристик державного статистичного спостереження, загальних принципів, критеріїв і схем організації робіт із формування сукупності одиниць спостереження, які здійснюють витрати на охорону навколишнього природного середовища.

Методологічні положення призначені для використання працівниками органів державної статистики всіх рівнів, міністерствами, іншими органами виконавчої влади, а також можуть бути корисні для фахівців наукових організацій і установ, що проводять дослідження в галузі економічного механізму природокористування, інших зацікавлених користувачів.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ці Методологічні положення визначають:

- порядок організації, методологію проведення державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища підприємств, які здійснюють природоохоронні заходи;
- порядок розробки вищезазначеного державного статистичного спостереження та поширення його результатів;
- принципи формування сукупності статистичних одиниць, які охоплюються державним статистичним спостереженням за формою №1-екологічні витрати (річна).

Методологічні положення ґрунтуються на нормах Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, законів України "Про інформацію", "Про державну статистику", "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців", "Про охорону навколишнього природного середовища", Податкового кодексу України, постанов Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 118 "Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України" (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.06.2005 № 499), від 17.09.1996 №1147 "Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів", від 07.05.1998 №634 "Про затвердження Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища", наказів Держкомстату від 21.12.2009 № 481 "Про затвердження Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств", від 29.12.2009 № 498 "Про затвердження структури плану статистичного спостереження та глосарія до нього", від 03.08.2010 № 314 "Про затвердження переліку показників державних статистичних спостережень з питань навколишнього середовища, на які не розповсюджується заборона щодо поширення органами державної статистики первинних даних".

II. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

Для цілей цих Методологічних положень терміни вживаються у тлумаченнях, визначених глосарієм до плану статистичного спостереження, Положенням про Реєстр статистичних одиниць та формування основ вибірки сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств, а також у значеннях:

Підприємство – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

Юридична особа – організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку.

Ідентифікаційні показники – ідентифікаційний код ЄДРПОУ суб'єкта.

Класифікаційні показники – реквізити суб'єкта щодо його належності до певного виду економічної діяльності, території, організаційно-правової форми господарювання та інше згідно з чинними національними класифікаціями.

Рік звітний – календарний період, який розпочинається 1 січня і закінчується 31 грудня включно, в якому формуються сукупності одиниць державних статистичних спостережень.

Рік минулий – календарний період, який розпочинається 1 січня і закінчується 31 грудня включно та який передує звітному року.

До охорони навколишнього природного середовища відносяться заходи, безпосередньо пов'язані з запобіганням, скороченням або усуненням забруднення або іншої шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу в результаті виробничої діяльності.

Витрати на охорону навколишнього природного середовища – це всі види витрат держави, підприємств (організацій, установ), спрямовані на запобігання, контроль, зменшення чи ліквідацію забруднення навколишнього природного середовища та охорону природи, управління природоохоронними ресурсами.

Витрати на природоохоронні заходи – капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища.

Капітальні інвестиції, які здійснюються з метою охорони навколишнього природного середовища – це всі витрати на обладнання, технічне оснащення, будівництво природоохоронного призначення. Сюди включаються витрати на будівництво нових, розширення, реконструкцію, реставрацію, технічне переобладнання діючих підприємств, об'єктів, капітальний ремонт і придбання обладнання природоохоронного призначення довгострокового користування. У цьому показнику відображаються також витрати на розробку проектної документації, пов'язаної з капітальними інвестиціями.

Інвестиційні витрати "на кінці труби" – це інвестиції, які не впливають на виробничий процес, а направлені тільки на скорочення пов'язаного з ним забруднення.

Інвестиційні витрати в інтегровані технології – це інвестиції, які призводять до змін/модифікацій виробничого процесу, а їх основною метою є скорочення забруднення, при цьому змінюється технологія виробництва та знижуються обсяги утворення забруднюючих речовин.

Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища – витрати, які здійснюються на підтримку (утримання та експлуатацію) об'єкта (основних засобів природоохоронного призначення) в робочому стані.

Облік природоохоронних витрат здійснюється за переліком природоохоронних заходів, визначеним у *Додатку 1*.

Екологічний податок – загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється із фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів.

Штрафна санкція - плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та законодавства про охорону навколишнього природного середовища, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи.

Надходження коштів за надання екологічних послуг та від продажу відходів і побічної продукції – це кошти, які надійшли підприємству за здійснення робіт, пов'язаних із наданням природоохоронних послуг, а також від продажу відходів і побічної продукції, яка утворюється при здійсненні природоохоронних заходів.

До послуг екологічного характеру належать послуги, пов'язані з прийняттям і очищенням зворотних вод, прийняттям, збереженням і знешкодженням відходів, рекультивацією земель, проведенням науково-дослідних робіт природоохоронного спрямування тощо. Із загальної суми надходжень коштів за здійснення екологічних послуг виділяється частина коштів, яка надійшла від підприємств житлово-комунальної сфери за надання природоохоронних послуг населенню, зокрема за очищення зворотних вод і поводження з відходами.

Оплата послуг природоохоронного призначення – платежі спеціалізованим організаціям (підприємствам) за відведення й очищення зворотних вод, збирання та перероблення відходів, рекультивацію земель, зняття, зберігання, використання родючого шару ґрунту, оплату консультаційних послуг тощо. Екологічні штрафи та відшкодування збитків і втрат сюди не входять. Із загальної суми сплачених природоохоронних послуг виділяється сплата коштів за надання послуг, які здійснювались державними та комунальними підприємствами.

Скорочення та умовні позначення

- ДСС – державне статистичне спостереження;
- КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності;
- КІСЕ – Класифікація інституційних секторів економіки України;
- РСО – Реєстр статистичних одиниць;
- СРП – Статистичний реєстр підприємств;
- Т – рік, у якому формується сукупність одиниць державного статистичного спостереження.

ІІІ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

3.1. Мета й основні характеристики державного статистичного спостереження

Метою проведення ДСС є формування інформації про обсяг витрат на охорону навколишнього природного середовища та надання екологічних послуг підприємствами для інформаційного забезпечення аналізу обсягів і напрямів екологічних витрат, складання допоміжного (сателітного) рахунку витрат на охорону навколишнього природного середовища, потреб користувачів..

Основні принципи організації державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища базуються на єдиних методологічних підходах, які забезпечують співставну динаміку вищезазначеної інформації. У державному статистичному спостереженні враховано міжнародні вимоги до статистичної інформації, зокрема, обліком охоплюється система показників, які представлені у запитальнику ОЕСР та Євростату про стан навколишнього природного середовища, розробленого з метою отримання найбільш достовірної інформації щодо надходжень і витрат коштів у сфері охорони довкілля.

Результатом проведення державного статистичного спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища є первинна й узагальнена інформація, яка використовується для визначення рівня та динаміки обсягів витрат на інвестиції в основний капітал, направлених на будівництво та реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування, витрат на капітальний ремонт природоохоронного обладнання, поточних витрат на здійснення природоохоронних заходів, а також обсягів штрафних санкцій і екологічного податку та витрат на екологічні послуги; проведення групвань підприємств за окремими показниками, що характеризують стан економічного механізму природокористування.

Державне статистичне спостереження щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища має *такі основні характеристики*:

Вид державного статистичного спостереження:

- за ступенем охоплення одиниць:
несуцільне основного масиву;
- за часом реєстрації даних: поточне.

Організаційна форма державного статистичного спостереження:
статистична звітність.***Спосіб проведення державного статистичного спостереження:***
документальний облік.***Одиниця державного статистичного спостереження:*** підприємство.

Респондент державного статистичного спостереження: юридичні особи, які мають очисні споруди, здійснюють природоохоронні заходи, сплачують кошти за негативну дію на навколишнє природне середовище, виконують науково-дослідні роботи, надають екологічні послуги, займаються управлінською діяльністю природоохоронного спрямування, за встановленим органами державної статистики переліком.

Органи, які здійснюють державне статистичне спостереження:
центральний орган виконавчої влади у галузі статистики, територіальні органи державної статистики.

Місце проведення державного статистичного спостереження:
Автономна Республіка Крим, області, м. Київ та Севастополь.

Національні класифікації, що використовуються при проведенні державного статистичного спостереження:

- КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності;
- КОДУ – Класифікація органів державного управління;
- КОПФГ – Класифікація організаційно-правових форм господарювання;
- КІСЕ – Класифікація інституційних секторів економіки України;
- КОАТУУ – Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України.

3.2. Інструментарій, програма, процедури організації та проведення, розробки та поширення результатів державного статистичного спостереження

3.2.1. Інструментарій і програма державного статистичного спостереження

Державне статистичне спостереження за формою № 1-екологічні витрати (річна) "Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі" поширюється на суб'єкти господарювання-юридичні особи (далі - підприємства) усіх видів економічної діяльності, незалежно від розміру,

організаційно-правової форми господарювання та підпорядкування, які здійснюють витрати на охорону навколишнього природного середовища.

Підставою для заповнення форми № 1-екологічні витрати є дані первинної облікової документації та бухгалтерського обліку щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища.

Державне статистичне спостереження за формою *№ 1-екологічні витрати* здійснюється на *несуцільній (основного масиву) основі* з річною періодичністю.

Бланк державного статистичного спостереження за формою *№ 1-екологічні витрати* містить чотири розділи, показники яких заповнюються в цілому за рік:

– розділ 1 "Витрати на охорону навколишнього природного середовища" розкриває структуру природоохоронних витрат згідно з класифікацією природоохоронних заходів за типами витрат: капітальні інвестиції, у тому числі витрати на капітальний ремонт, та поточні витрати.

– розділ 2 "Витрати на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування" містить інформацію про фактичні витрати на капітальні інвестиції, у тому числі на капітальний ремонт, та поточні витрати згідно з основними напрямками природоохоронних заходів за джерелами фінансування:

а) кошти державного бюджету (з них кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища),

б) кошти місцевих бюджетів (з них кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища),

в) власні кошти підприємств і організацій,

г) інші джерела фінансування;

– розділ 3 "Екологічні платежі" містить інформацію про екологічні податки, зокрема за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами, за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини, а також штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, відшкодування збитків за спричинену шкоду;

– у розділі 4 "Екологічні послуги" представлено інформацію про інші витрати та надходження, у тому числі надходження коштів за надання послуг природоохоронного призначення (у тому числі від підприємств житлово-комунальної сфери); надходження коштів від продажу відходів і побічної продукції, отриманої при здійсненні природоохоронних заходів; оплата послуг природоохоронного призначення (у тому числі державним, комунальним підприємствам). Показники щодо надходження та витрат коштів за надання

екологічних послуг відображаються за основними напрямками природоохоронних заходів.

3.2.2. Процедури проведення та розробки державного статистичного спостереження, поширення його результатів

Форму № 1-екологічні витрати складають юридичні особи всіх видів діяльності за таких умов:

- 1) здійснюють викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення;
- 2) займаються розміщенням відходів;
- 3) мають очисні споруди та здійснюють скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- 4) здійснюють оптову та роздрібну торгівлю паливом і сплачують екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення;
- 5) здійснюють спеціалізовані природоохоронні послуги (збір і очистка стічних вод, збір і обробка відходів, санітарно-оздоровчі та інші заходи).

Форма подається на паперових носіях органу державної статистики за місцезнаходженням респондента у терміни, визначені на бланку. Якщо респондент подає форму як електронний звіт, то її подання органам державної статистики здійснюється відповідно до порядку, затвердженого центральним органом виконавчої влади у галузі статистики.

На всіх рівнях обробки після отримання форми № 1-екологічні витрати у розрізі респондентів органи державної статистики здійснюють аналіз даних, їх уведення у відповідний комплекс електронної обробки статистичної інформації, перевірку логічних і арифметичних контролів (як вхідного, так і вихідного масиву даних).

Первинні дані респондентів щодо капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища на етапі розробки розподіляються на інвестиції "на кінці труби" і в інтегровані технології згідно з локальним довідником напрямів природоохоронних витрат. Вивірена первинна інформація передається на вищий рівень розробки.

Результати державного статистичного спостереження за формою № 1-екологічні витрати органи державної статистики формують у розрізі:

– **на районному рівні:** зведена інформація за районом у цілому, за населеними пунктами, видами економічної діяльності, формами

господарювання, органами державного управління, інституційними секторами економіки, підприємствами та за локальними довідниками;

– **на регіональному рівні**: зведена інформація за регіоном у цілому, у розрізі районів, за населеними пунктами, за видами економічної діяльності, формами господарювання, органами державного управління, інституційними секторами економіки, підприємствами та за локальними довідниками;

– **на державному рівні**: зведена інформація по країні в цілому, за регіонами (*Автономна Республіка Крим, області, м. Київ і Севастополь*), за населеними пунктами, органами державного управління, видами економічної діяльності, формами господарювання, інституційними секторами економіки, підприємствами та за локальними довідниками.

Локальні довідники:

- види природоохоронних витрат;
- напрями природоохоронних заходів;
- джерела фінансування природоохоронних витрат;
- види та об'єкти обчислення екологічного податку;
- джерела надходження коштів;
- сектори спостереження.

За результатами розробки даних за формою № 1-екологічні витрати на підставі первинних звітів підприємств у розрізі районів, регіонів органи державної статистики формують архів і часові ряди, які зберігають у терміни, передбачені постановкою задачі на програмне забезпечення цього державного статистичного спостереження.

При поширенні інформації користувачам органи державної статистики дотримуються Закону України "Про державну статистику", згідно з яким на первинні дані, надані органам державної статистики респондентами під час проведення державного статистичного спостереження про витрати на охорону навколишнього природного середовища, не розповсюджується заборона щодо їх поширення (в частині показників, затверджених наказом Держкомстату від 03.08.2010 № 314).

Основними статистичними публікаціями зі статистики економічного механізму природокористування є:

- експрес-випуск "Витрати на охорону навколишнього середовища та екологічні платежі";
- доповідь "Довкілля України";
- бюлетень "Статистичний бюлетень № 2";
- статистичні збірники: "Україна в цифрах", "Регіони України", "Статистичний щорічник України", "Довкілля України";

- таблиці для веб-сайту центрального органу виконавчої влади у галузі статистики та запитальників міжнародних статистичних організацій.

На запити користувачів органи державної статистики надають інформацію за формою № 1-екологічні витрати в паперовому вигляді, на магнітних, електронних носіях, засобами зв'язку (у т.ч. розміщення на веб-сайті), шляхом безпосереднього виписування в порядку та умовах, визначених центральним органом виконавчої влади у галузі статистики.

IV. ФОРМУВАННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ СУКУПНОСТІ ОДИНИЦЬ І ПЕРЕЛІКУ РЕСПОНДЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

1. Формування сукупності одиниць і переліку респондентів державного статистичного спостереження

Формування генеральної сукупності, сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, і переліку респондентів ДСС здійснюється щорічно у грудні року *T*.

Формування генеральної сукупності, сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, і переліку респондентів ДСС здійснюється на державному рівні.

Генеральна сукупність одиниць ДСС формується на основі РСО (у частині СРП) та включає одиниці, які є активними станом на 01 листопада року *T* та відповідають таким критеріям:

1) інституційний сектор економіки відповідно до KICE: S.11 "Нефінансові корпорації", S.12 "Фінансові корпорації", S.13 "Сектор загального державного управління" та S.15 "Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства";

2) тип статистичної одиниці: підприємство;

3) основний вид економічної діяльності згідно з КВЕД: класи 01.11-96.09.

Сукупність одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, формується на основі генеральної сукупності. До сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, включаються одиниці, які відповідають хоча б одному з таких критеріїв:

1) підприємства, основний вид економічної діяльності яких відносяться до секції E, а також одиниці, основний вид економічної діяльності яких відносяться до секцій A, B, C, D, H та які мають кількість працюючих понад 50 осіб;

2) підприємства, які, за даними Державного агентства водних ресурсів, отримали дозволи на скиди стічних вод у поверхневі водні об'єкти у році *T*;

3) підприємства, які, за даними Державної казначейської служби, містяться у Єдиному реєстрі розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у частині одержувачів бюджетних коштів, розпорядником яких є Мінприроди, а також одиниці, які, за даними державних адміністрацій областей і м. Києва, отримали бюджетні кошти на здійснення капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища у році T ;

4) підприємства, які, за даними Мінприроди, входять до переліку заповідників та національних природних парків;

5) підприємства, місцеві одиниці яких входять до сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, державного статистичного спостереження з охорони атмосферного повітря (ф.№ 2-тп (повітря) річна) у році T ;

6) підприємства, місцеві одиниці яких входять до сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, державного статистичного спостереження щодо утворення та поводження з відходами (ф.№ 1-відходи, річна) у році T ;

7) підприємства, які входять до сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, державного статистичного спостереження щодо ведення мисливського господарства (ф. № 2-тп (мисливство) річна) у році T .

На основі сукупності одиниць, яка безпосередньо буде досліджуватись, формується перелік респондентів за формою № 1-екологічні витрати (річна), до якого включаються юридичні особи, яким відповідають одиниці, що наявні в сукупності одиниць ДСС.

4.2. Актуалізація сукупності одиниць та переліку респондентів державного статистичного спостереження

Актуалізація сукупності одиниць та переліку респондентів ДСС не здійснюється.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про державну статистику” від 02.10.1992 р. № 2657- XI станом на 01.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2615-12>
2. Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств, Держкомстат, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoу/prso.htm>.
3. Глосарій до плану статистичного спостереження, Держкомстат, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/plan/_stat/2011/pr_pl_sts2.rar.
4. Збірник статистичних вимог: методологічні й робочі документи Євростату, 2009. [Електронний ресурс]: Statistical Requirements Compendium, 2009 edition –Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication? p_product_code= KS-RA-09-009.
5. Термінологічний словник/наук. керівник О. О. Васечко - 1-е видан., - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - 140 с.
6. Статистика: [Підручник]/Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. та інш.; за наук. ред. Герасименка С.С. – [2-ге вид., переробл. і доп.] - К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
7. Євростат, Класифікатор природоохоронної діяльності (СЕРА), 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/ramon>